

การบริหารองค์กรพระสงฆ์ไทยตามแนวพุทธกาล*

Management of Thai Sangha Administration in the Buddhist era

ธรรณปพร หงษ์ทอง
Thannapaporn Hongthong
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
Bansomdejchaopraya Rajabhat University
Corresponding author email: thannahong@gmail.com

Received: June 27, 2021; **Revised:** June 28, 2021; **Accepted:** June 28, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดรูปแบบ และวิเคราะห์คุณค่าของการบริหารองค์การคณะสงฆ์ บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เอกสาร จากผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลใช้พระธรรมวินัยเป็นหลัก แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาได้เปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบการปกครองของราชอาณาจักร เมื่อมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จนถึงฉบับปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2535 แม้ประเทศไทยจะปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์กลับมีรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การบริหารจัดการจึงยังใช้หลักการอธิกรณ์ทั้ง 4 ด้วยรูปแบบ อธิกรณสมณะทั้ง 7 ทำให้เกิดปัญหาที่หลากหลาย เช่น ความล่าช้า ความไม่เป็นธรรม ความไม่ชัดเจนตามพระธรรมวินัยและส่งผลต่อระดับศรัทธาของประชาชน ข้อดีของการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาในปัจจุบันคือ ความเป็นเอกภาพและมีความใกล้ชิดกับรัฐ ข้อเสียได้แก่ การประทุษร้ายต่อพระธรรมวินัยและความเสื่อมศรัทธาของประชาชน ทั้งนี้เพราะปัจจัยแวดล้อม 3 ประการคือ 1) พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 2) โครงสร้างของมหาเถรสมาคม และ 3) ระบบสมณศักดิ์

คำสำคัญ: การบริหาร, องค์การ, พระพุทธศาสนา

---

* ปรับปรุงต้นฉบับจากการนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ คณะพุทธศาสตร์ ครั้งที่ 3 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 26 มีนาคม 2564

Abstract

This article entitled to study the concept of the pattern and to analyze the value of management of Thai Sangha Administration. This is a qualitative research done by studying academic documents. it was found that the management systems of Buddhist organizations during the Buddha's time followed the dharmavinaya, as clearly laid out by the Buddha. When Buddhism entered Thailand, the systems had to adapt to fit the governance and culture of the country. However, the Sangha Act 1962 (amended in 1992) maintains Buddhist organizational management systems that resemble those of an absolute monarchy even though the Thailand's political system has become a constitutional democracy. This absolute system in the Buddhist sphere has caused many issues such as delays, injustice, and ambiguity and ultimately has shaken the faith of Thai citizens. The pros of the system are it encourages unity and close connection to the state and to key leaders. However, the cons include distorting the dharma Vinaya and deteriorating the faith of local citizens due to three main factors: 1) The Sangha Act 1962, 2) structure of the Sangha Supreme Council of Thailand, and 3) seniority system of monks.

Keywords: Management, Organizations, Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาถูกสืบทอดและดำรงอยู่มากกว่า 2600 ปี นอกจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นสัจธรรมต่อมวลมนุษยชาติแล้ว การบริหารจัดการให้หลักพุทธธรรมได้เข้าถึงระดับบุคคลทุกหมู่เหล่าอันว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการนำหลักพระธรรมวินัยในสมัยพุทธกาลมาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ไทย ถือว่าเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนไปตราบนานเท่านานได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด โดยการบริหาร มีคำนิยามไว้ว่า 1) ออกกำลัง เช่น การบริหารร่างกาย 2) ปกครอง เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น, ดำเนินการ, จัดการ เช่น บริหารธุรกิจ 3) กล่าวแก่ เช่น ราชบริหาร 4) คำแถลงไข เช่น พระพุทธบริหาร ก่อนที่จะกล่าวถึงหัวข้อการบริหารจัดการพระพุทธศาสนาในพระธรรมวินัยนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 609) ในพระไตรปิฎกมีความหมายของคำว่า “บริหาร” ในหลายแบบแต่สามารถสรุปได้ว่าการบริหารสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับสิ่งที่เป็นนามธรรม ดังต่อไปนี้

1. การบริหารทางกายภาพ เป็นลักษณะการบริหารที่เชื่อมโยงรูปแบบที่ถูกนำเสนอผ่านข้อวินัย โดยจะพบว่า ในพระไตรปิฎกใช้คำว่าบริหารในหลายบริบท เช่นกรณีของพระสุทิน กลันทบุตรนั้น เมื่อฉันภัตตาหาร เสร็จเรียบร้อยแล้ว จะบริหารร่างกายด้วยกิจกรรมอาบน้ำ อาบน้ำ เป็นต้น เพื่อให้เกิดกำลังกายแล้ว (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 1 หน้า 699) รวมถึงการบริหารตนให้สะอาดจากกายทุจริต วิจิตทุจริต และมโนทุจริต (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 33 หน้า 288) ซึ่งเป็นการบริหารขั้น 5 นั้นเอง ได้มีการขยายความในอรรถกถาว่า อุปาทานขั้น 5 ท่านกล่าวว่าเป็นภาวะ เพราะอะไร ก็ตอบว่า เป็นภาวะที่จะต้องบริหาร จริงอยู่ อุปาทานขั้น 5 เหล่านั้น จะต้องบริหารด้วยการยืน เดิน นั่ง นอน อาบน้ำ แต่งตัว เคี้ยว กิน เป็นต้น จึงชื่อว่าเป็นภาวะที่ควรกระทำ เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า ภาวะเพราะว่าเป็นภาวะจะต้องบริหาร (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 27 หน้า 59) นอกจากนี้จะใช้คำว่าบริหารกับสิ่งที่มีชีวิตแล้ว ยังมีใช้คำว่าบริหารกับวัตถุที่ไม่มีชีวิต เช่น การบริหารข้าว ดังข้อความว่า ข้าวสาลินั้น ตั้งแต่หว่านไปมีการบริหารจัดการที่ดี ดังนี้ แปลงนาต้องมีกระทำ (การดูแล) บริกรรมเป็นอย่างดีแล้วเอาพีชวางในที่นั้น รดด้วยน้ำหอม ในเวลาหว่าน ผูกลำแพนมีผ้าอยู่เบื้องบนทำดุจเพดาน เวลาแก่ก็เกี่ยวรวงข้าวเปลือกทำเป็นกำๆ ผูกเชือกห้อยตากให้แห้ง ลาดจุดของหอมให้เต็มฉาง เก็บไว้แล้วเปิด ทุกสามปี ข้าวสาลีแดงกลิ่นหอมที่เก็บไว้ถึงสามปีนี้เป็นข้าวสารบริสุทธิ์ ไม่มีเมล็ดดำ จะปรุงเป็นของเคี้ยวต่างๆ ก็ได้ หรือเป็นข้าวสวยก็ได้ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 21 หน้า 18-19)

การใช้คำว่าบริหารกับวัตถุอื่นๆ เช่น ผ้าจีวร ปรากฏใน อุทโทสิตสิกขาบทที่ พระพุทธเจ้าตรัสการบริหารไว้สำหรับภิกษุผู้อธิษฐานไตรจีวรแล้วบริหารอยู่ คำว่าบริหารยังใช้กับการจัดการในระดับรัฐได้ ดังเช่น นครของเราสมบูรณ์ด้วยสมบัตินี้และนี้ ผู้ที่ปรารถนาจะอยู่ในที่นั้นจงไปตามสบายเถิด และจักได้รับ บริหารอย่างนี้และอย่างนี้ ฟังสั่งว่าพวกท่านจงให้ บ่าวร้องสรรเสริญคุณแห่งนครและการได้รับการบริหารลาภอย่างนี้และอย่างนี้ เขาฟัง ทำอย่างนั้น ลำดับนั้นคนทั้งหลายได้ยินคุณค่าของนครและการได้รับการ บริหารจากทุกทิศก็มารวมกัน ทำนครให้เต็ม สมัยต่อมา นครนั้นอันหนาผาคั่งแพร่หลาย (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 3 หน้า 718) เมื่อเห็นบริบทของการใช้คำว่าบริหารที่เกี่ยวกับวัตถุ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตแล้วจะเห็นว่าไม่ต่างจากคำจำกัดความในพจนานุกรมในความหมายของการดำเนินการ หรือการจัดการ

34 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

2. การบริหารทางจิตใจ เป็นการพัฒนาการบริหารด้วยการยกระดับจิตใจด้วยหลักธรรม โดยปรากฏว่ามีรูปแบบการบริหารนามธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้มีมากมาย เช่น การบริหารปัญญา ซึ่งมีคำอธิบายว่า ปัญญาอันเป็นเหตุที่บุคคลพึงบริหารให้สำเร็จกิจทั้งปวง โดยนัยว่า นี่เป็นกาลสมควรเพื่อศึกษาเล่าเรียน (อุเทศ) นี่เป็นเวลาที่สมควรเพื่อสอบถาม (ปริปุจฉา) เป็นต้น ชื่อว่าปาริหาริยปัญญา (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 24 หน้า 130-131) ก็คือการบริหารจิต ดังพระพุทธพจน์ที่ได้ตรัสกับผู้ได้ฌาน 4 จำพวกไว้ว่า 4 คือ ผู้ได้ฌานบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิแต่ไม่ฉลาดในการบริหารจิตไปในสมาธิ 1 บางคนฉลาดในการบริหารจิตไปในสมาธิแต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ 1 บางคนไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิและไม่ฉลาดในการบริหารจิตไปในสมาธิ 1 บางคนฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิและฉลาดในการบริหารจิตไปในสมาธิ 1 ใน 4 จำพวกนั้นผู้ได้ฌานที่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิและฉลาดในการบริหารจิตไปในสมาธิ นับว่าเป็นผู้เลิศประเสริฐที่สุด เป็นประธานสูงสุด และดีกว่าผู้ได้ฌาน 4 จำพวกนั้น (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 27 หน้า 604)

บทความนี้ จึงต้องการศึกษาแนวคิดและวิเคราะห์การบริหารที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดยมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างและผู้นำผ่านการทรงสอน ถ่ายทอด การแสดงให้เห็น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมเพื่อให้สมณและเหล่าสาวกได้เกิดการเรียนรู้ตนเองในด้านต่างๆ

แนวคิดด้านการบริหารคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องการบริหารภิกษุสงฆ์ โดยการเปรียบเทียบกับพระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้นจักทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพันรูป เหมือนตถาคตบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อยรูปในบัดนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 107 หน้า 79) นอกจากพระพุทธเจ้าแล้วผู้ที่สามารถบริหารคณะสงฆ์ได้ก็มีเพียงพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะที่ดำรงตำแหน่งพระอัครสาวกเท่านั้น ดังพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดีละ โมคคัลลานะ ความจริงเราหรือสารีบุตรและโมคคัลลานะเท่านั้น พึงปกครองภิกษุสงฆ์ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 20 หน้า 381) และเมื่อพระอัครสาวกทั้งสองปรินิพพานแล้วพระพุทธเจ้า ก็ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทของเรานี้ปรากฏเหมือนว่างเปล่า เมื่อสารีบุตรและโมคคัลลานะ ยังไม่ปรินิพพาน สารีบุตรและโมคคัลลานะอยู่ในทิศใด ทิศนั้นของเราย่อมไม่ว่างเปล่า ความห่วงใยย่อมไม่มีในทิศนั้นการที่พระสารีบุตรกับพระมหาโมคคัลลานะเป็นเพื่อนกัน มา ย่อมให้ร่วมมือกันด้วยดี งานก็สำเร็จราบรื่น เพราะกำลังกับปัญญาเดินเคียงคู่กัน กล่าวคือพระโมคคัลลานะเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านฤทธิ์หรือกำลัง ในขณะที่พระสารีบุตร เป็นเลิศด้านปัญญา (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 30 หน้า 443)

ในคัมภีร์อรรถกถาได้อธิบายความเป็นผู้บริหารคณะของพระพุทธเจ้าว่า คำว่า “คณิ” ความว่า มีคณะ พระผู้มีพระภาคเจ้าชื่อว่าเป็นคณิ เพราะเป็นพระคณาจารย์ เป็นพระศาสดา ของคณะ ทรงบริหารคณะ ทรงตรัสสอนคณะ ทรงพำนักสอนคณะ ทรงมีความองอาจเสด็จเข้าไปสู่คณะ คณะย่อมตั้งใจฟังพระองค์ เญยโสตกลงฟัง เข้าไปตั้งจิตเพื่อความรู้ ยังคณะให้ออกจาก อุกุศล ให้ตั้งอยู่ในกุศล เป็นคณาจารย์ของคณะภิกษุ เป็นคณาจารย์ของคณะภิกษุณี เป็น คณาจารย์ของคณะอุบาสก อุบาสิกา เป็นคณาจารย์ของพระราชา หรือของกษัตริย์ เป็น คณาจารย์ของพราหมณ์ เป็นคณาจารย์ของแพศย์ เป็นคณาจารย์ของศูทร เป็นคณาจารย์ของ เทวดา เป็นคณาจารย์ของพรหม พระศาสดาเป็นผู้มีหมู่ มีคณะเป็นพระคณาจารย์ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 66 หน้า 533-534)

เมื่อสมเด็จพระศาสดาจารย์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ปรากฏว่าพระกัสสปะเป็น ประธานในการทำปฐมสังคายนา ณ เมืองราชคฤห์ ซึ่งเข้าใจได้ว่า พระกัสสปะได้รับสมมติเป็น สังฆปริณายกองค์แรก ตั้งแต่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานมา เมื่อสิ้นพระกัสสปะแล้วก็คง จะมีพระมหาเถรองค์อื่นๆ ได้รับสมมติเป็นสังฆปริณายกต่อๆ กันมา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ , 2514: 1-2)

ในสมัยพุทธกาล การบริหารพระศาสนาของพระพุทธเจ้า ทรงใช้สิกขาบทเป็นเครื่องมือ ในการบริหารคณะสงฆ์ และทรงบริหารด้วยพระองค์เอง ภายในคณะสงฆ์ที่จัดแบบเรียบง่าย เมื่อพระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น สังฆมณฑลแพร่หลายไปในวงกว้าง ก็มีการกำหนดหน้าที่โดยใช้ วิธีการที่ผู้มีอาวุโสกว่าและบวชมานานกว่าเป็นผู้ดูแลผู้เข้ามาใหม่และผู้อ่อนอาวุโสกว่า พระวินัย กำหนดทั้งคุณสมบัติและหน้าที่ของอุปัชฌาย์ที่ต้องดูแลความประพฤติและสั่งสอนสัทธินิหาริก (ศิษย์ของตน) และหน้าที่ของสัทธินิหาริกที่ต้องดูแลความประพฤติอุปัชฌาย์และรับฟังคำสั่งสอน

36 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดคุณสมบัติ และหน้าที่ที่อาจารย์และอันเตวาลิก(ศิษย์) พึ่งมีต่อกัน พระวินัย กำหนดแม้กระทั่งจำนวนสัทธวิहारิกและจำนวนสามเณรต่อภิกษุหนึ่งรูป แต่ก็มีความเปิดไว้ให้ว่าจะมีมากกว่านั้นก็ได้ ถ้าดูแลได้ทั่วถึงเพราะข้อบัญญัติมีไว้เพื่อระวังมิให้พระภิกษุ หนึ่งรูปมีศิษย์มากเกินไปจนดูแลไม่ทั่วถึง ซึ่งจะทำให้คุณภาพคนต่ำลง พลอยทำให้คุณภาพงานต่ำลงไปด้วย

เมื่อพระพุทธเจ้า จะทรงส่งพระสงฆ์ออกเผยแผ่พระธรรมในระยะแรก พระองค์ทรงกำหนดวิธีการที่รับบุคคลเข้ามาเป็นภิกษุไว้ และมอบหมายให้พระอริยสาวกทุกองค์ต่างเป็นอุปชฌาย์ให้กุลบุตรผู้ประสงค์จะบวชได้ด้วยการบวชแบบนี้ว่า ติสรณคมนุปสัมปทา เมื่อคณะสงฆ์ขยายตัวมากขึ้น การทำงานก็ซับซ้อนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ถึงแม้จะไม่ยกเลิการวินิจฉัยของรายบุคคล แต่เมื่อมีกฎ กติกาใหม่ๆ เกิดขึ้น การใช้วิธีการแบบเดิมก็เหมือนยกเลิกไปโดยปริยาย เมื่อการเผยแผ่พระธรรมกว้างขวางออกไป พระพุทธเจ้า จึงทรงบัญญัติวิธีการให้อุปสมบทขึ้นใหม่โดยให้สงฆ์คือภิกษุ 5 รูปขึ้นไป ร่วมกันทำพิธีบวช ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการมอบอำนาจของผู้บริหารสูงสุดให้กับคณะกรรมการ การบวชแบบนี้เรียกว่า ญัตติจตุตถกัมมุปสัมปทา และเริ่มมีการบัญญัติสิกขาบทที่เป็นระบบระเบียบมากขึ้นเรื่อยๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่มีจำนวนและกิจที่ต้องทำและไม่ทำต่างๆ มากยิ่งขึ้น

รูปแบบการบริหารจัดการคณะสงฆ์

พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย เป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงอุบัติหรือไม่ก็ตาม ก็เป็นอย่างนั้นเป็นธรรมดา ธรรมชาติและธรรมาคือธรรมพระพุทธเจ้าทรงค้นพบธรรม คือความจริงนั้นแล้วที่ทรงนำมาประกาศเผยแผ่สั่งสอนชี้แจงให้เข้าใจง่าย หน้าที่ของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับธรรม คือทรงค้นพบและนำมาสั่งสอนความจริงที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ การที่จะให้ความจริงของธรรมชาติดีผลในทางปฏิบัติ และเป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ในสังคมก็ต้องนำหลักความจริงนั้นมาจัดตั้ง วางเป็นระบบระเบียบ โดยนำหลักความจริงซึ่งเป็นเรื่องของกฎแห่งเหตุปัจจัย หรือความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันนั้น มาวางรูปเป็นกฎในหมู่มนุษย์ จากกฎในธรรมชาติก็มาเป็นกฎในหมู่มนุษย์ โดยมีรูปแบบการบริหารอยู่ 2 แบบคือ

1. การบริหารตามหลักวินัย เป็นการบริหารด้วยระบบการวางระเบียบ มีหลักการที่พระตถาคตทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ 2 ประการ คือ 1. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม 2. เพื่อเอื้อเพื่อพระวินัย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 8 ข้อ 498 หน้า 713) ซึ่งการบริหารตามหลักวินัยเป็นไปตามเพื่อสร้างกฎการบริหารจัดการคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการบัญญัติ พระวินัย 10 ประการ โดย เหตุผลที่พระพุทธเจ้า ทรงปรารภในการบัญญัติสิกขาบทแก่พระสงฆ์สาวก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538: 287-288) ดังต่อไปนี้

1) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ ซึ่งได้ทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณโทษแห่งความประพฤติต่างๆ ชัดเจนแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นไว้โดยความเห็นร่วมกัน

2) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์หมายถึงเพื่อประโยชน์แก่ความอยู่เป็นสุขด้วยความเป็นอยู่ร่วมกัน

3) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก คือ เพื่อกำราบคนผู้ด้าน ประพฤติทราม 4) เพื่อความอยู่สำราญแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม คือผู้มีศีลเป็นที่รัก เมื่อรู้สิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ สิ่งที่มีโทษและไม่มีโทษ ชัดคั่นเขตแดนแล้ว ย่อมไม่ลำบาก ไม่รำคาญ

5) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือ เพื่อระงับปิดทางความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมีในปัจจุบัน

6) เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต คือ เพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสียความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีมาในภายหน้าหรือภพหน้า

7) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส คือเมื่อมีสิกขาบทบัญญัติ คนทั้งหลายที่ยังไม่เลื่อมใสได้ทราบสิกขาบทบัญญัติหรือได้เห็นภิกษุทั้งหลายปฏิบัติสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติ ย่อมเลื่อมใสว่า สมณคากยบุตรเหล่านี้ย่อมอยู่เห็นห่างเว้นจากธรรมที่ตั้งความกำหนด ความขัดเคืองและความลุ่มหลงของมหาชนในโลกเหล่านั้น

8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว คือ คนทั้งหลายแม้เลื่อมใสในพระศาสนาแล้วเมื่อได้ทราบสิกขาบทบัญญัติหรือได้เห็นภิกษุทั้งหลายปฏิบัติสิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติไว้ย่อมเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปว่าพระสงฆ์คอยเฝ้ารักษาวินัยสังวรซึ่งมีอาหารครั้งเดียวตลอดชีวิต เป็นความประพฤติประเสริฐเป็นผู้มีปกติทำกรรมที่ทำได้ยาก

9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม คือ เมื่อมีสิกขาบทบัญญัติ ภิกษุทั้งหลายย่อมเรียนสิกขาบทและวิงศ์แห่งสิกขาบทนั้นและพุทธวจนะอื่นเพื่อส่องความแห่งสิกขาบทและวิงศ์นั้น และเมื่อปฏิบัติสิกขาตามตามที่ทรงบัญญัติไว้ย่อมบรรลุโลกุตระธรรมที่ตนจะพึงบำเพ็ญข้อปฏิบัติแล้ว บรรลุได้ด้วยการปฏิบัติ สัทธรรมจึงตั้งอยู่ ยั่งยืน ด้วยสิกขาบทบัญญัติ

10) เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบาทบัญญัติสำหรับใช้เป็นหลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่สนับสนุนความมีวินัยให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น

จากวัตถุประสงค์ทั้ง 10 ประการนั้น พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), (พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), 2538: 287-288) วิเคราะห์ว่า วัตถุประสงค์ข้อ 1-2 ว่าด้วยประโยชน์แก่สงฆ์ หรือส่วนรวม วัตถุประสงค์ข้อ 3-4 ว่าด้วยประโยชน์แก่บุคคล วัตถุประสงค์ข้อ 5-6 ว่าด้วยประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต ทั้งทางกายและทางใจ วัตถุประสงค์ข้อ 7-8 ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน วัตถุประสงค์ข้อ 9-10 ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา การตักเตือนกันเป็นส่วนหนึ่งของการสั่งสอนอบรม ซึ่งพระธรรมวินัยจะกำหนดหน้าที่ต่อกัน

หากไม่ปฏิบัติตามก็มีทางออกให้ด้วย คือ ถ้าฝ่ายสัทธินิหาริกไม่เชื่อฟังคำตักเตือนของผู้ปกครองหรือปัทมจารย์ยอมถือว่าผิด ในทางกลับกัน ถ้าสัทธินิหาริกประพฤติไม่ถูกต้องแล้ว ครูผู้สอนไม่ตักเตือน ไม่ติเตียน ครูก็เป็นฝ่ายผิด

แต่ถ้าสัทธินิหาริกไม่ผิดแต่ครูไปติเตียนครูก็ผิด ถ้าสัทธินิหาริกหัวแข็งมาก ครูผู้ฝึกก็มีสิทธิที่จะไม่พูด ไม่สอน ไม่สมาคมด้วยจนกว่าจะสำนึกได้แล้ว ขอโทษ แต่ถ้าสัทธินิหาริกขอโทษแล้ว ครูไม่ยกโทษให้ ครูก็เป็นฝ่ายผิด นี่เป็นหลักของความเป็นธรรมสำหรับทั้งสองฝ่าย บนหลักการของการรู้จักเมตตาและให้อภัยเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ต่อไป

กฎเกณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ ถ้าปฏิบัติได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์สังคมนั้นๆ จะเป็นสังคมที่น่าอยู่เพราะข้อกำหนดต่างๆ เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น มีความเคารพยำเกรง ประพฤติกลมเกลียวกันเพื่อถึงความเจริญงอกงามไปบุลย์ เป็นสังคมของคนดี มีมารยาท เอื้ออาทรต่อกันและกัน เป็นสังคมที่อยู่กันด้วยเหตุผลและยุติธรรม คือต่างฝ่ายต่างมีสิทธิและมีหน้าที่ต่อกันและมี บทลงโทษและวิธีป้องกันการกระทำมิชอบในทำนองเลือกปฏิบัติเอาไว้ด้วย หลักการของพระธรรมวินัยจึงเป็นเรื่องสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อานนทฺ์ บางทีพวกเธอจะฟังมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ข้อนี้พวกเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ตีวินัยก็ตีอันใดอันเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาแห่งพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 35 หน้า 53)

2. การบริหารตามหลักธรรม เป็นการบริหารด้วยการวางกรอบแห่งธรรม โดยบุคคลจะต้องมีคุณธรรมประจำ คือบุคคลเหล่าใดลอยบาปธรรมได้แล้ว เป็นผู้มัสติอยู่ทุกเมื่อ มีสังโยชนสิ้นแล้ว เป็นผู้ตรัสรู้ บุคคลเหล่านั้นแล ชื่อว่า ‘พราหมณ์’ ในโลก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 5 หน้า 178) หรือกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายถึงความเป็นพระภิกษุว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ มีสุขโสมนัส มากอยู่ในปัจจุบัน และยอมปรารถนาเหตุเพื่อความสิ้นไปแห่งอัสวะทั้งหลาย คือ 1. ภิกษุคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย 2. รู้ประมาณในการ

บริโภคาหาร 3. ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอยู่เนืองๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 18 ข้อ 239 หน้า 239) ซึ่งหลักธรรมนั้นยังเป็นการรวมถึงประเพณีที่สอดคล้องกันไปตามบริบทของสังคม ดังในกรณีจักกวัตตสูตรที่สี่บทอดจักกวัตตธรรม โดยอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 84 หน้า 62) หรือการบริหารตามหลักอภิธานิยธรรมที่เน้นไปที่การใช้หลักธรรมในการนำมาซึ่งความเจริญ ไม่มีความเสื่อม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 134 หน้า 78-79) หลักธรรมที่มีการกล่าวถึงในที่นี้จึงเป็นการกล่าวถึงลักษณะที่สืบทอดกันต่อมา หากลักษณะดังกล่าวนั้นถูกต้องหรือสอดคล้องกับความดี ไม่เกี่ยวข้องกับความไม่ดี มีเป้าหมายเพื่อความสุขสงบของสังคมเป็นหลัก

การใช้หลักวินัยและธรรมนี้จึงกลายเป็นรูปแบบการบริหารพระสงฆ์ ตามพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงให้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องตัดสิน ทรงใช้พระธรรมวินัยแทนพระองค์ แม้แต่พระพุทธองค์ เมือยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ก็ทรงมีความเคารพพระธรรมวินัยเช่นเดียวกัน ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า พระสัมมาสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่าใด ที่ล่วงไปแล้วก็ดี พระพุทธเจ้าเหล่าใดที่ยังไม่มาถึงก็ดีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ผู้ยังความโศกของชนเป็นอันมากให้เสื่อมหายในปัจจุบันนี้ก็ดี พระพุทธเจ้าทั้งปวงนั้นเป็นผู้ทรงเคารพพระสัทธรรมแล้ว ทรงเคารพพระสัทธรรมอยู่และจักทรงเคารพพระสัทธรรม นี่เป็นธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น ผู้รักตน หวังเป็นใหญ่ควรระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พึงเคารพพระสัทธรรม พระพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงเคารพหลักธรรม หรือหลักการมากกว่าบุคคล ดังนั้นพุทธบริษัททั้ง 4 จึงต้องเคารพในหลักการดังกล่าวนี้ เช่นเดียวกันเพราะพระพุทธเจ้าตรัสหลักการเรื่องความเคารพไว้ว่าเป็นเหตุให้พระศาสนาตั้งมั่น ดังต่อไปนี้

“กิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้วพวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในศาสดา เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในธรรม เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสงฆ์ เป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสิกขาเป็นผู้ไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงกันและกัน ดูก่อนกิมพิละ นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้ไม่นาน หลังจากตถาคตปรินิพพานแล้ว” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 35 หน้า 53)

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ทรงมีรับสั่งกับพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายว่า ดูก่อน อานนท์ ถ้าสงฆ์ปรารภจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างจงถอนเถิด (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 13 หน้า 321) แต่ในขณะที่เดียวกัน พระพุทธเจ้าก็ทรงมีพระพุทธดำรัสก่อนที่จะปรินิพพานกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ยังจักไม่บัญญัติสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้ จักไม่

40 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

เพิกถอนสิ่งที่ตลาคตบัญญัติไว้แล้ว ยังจักสมทานประพตติอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ตลาคตได้บัญญัติไว้แล้ว ตลอดกาลเพียงไร ภิกษุทั้งหลายพึงหวังความเจริญอย่างเดียว หากความเสื่อมมิได้” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 13 หน้า 320) ซึ่งส่งผลให้พระมหากัสสปเถระ นำมาเป็นหลักในการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 1 โดยที่ไม่มีการลดหย่อนสิกขาบทในพระธรรมวินัยแม้แต่ข้อเดียว ด้วยเหตุผลที่ท่านประการในคราวปฐมสังคายนาว่า

“ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบทของพวกเราที่ปรากฏแก่คฤหัสถ์มีอยู่ แม้พวกคฤหัสถ์ก็รู้ว่า สิ่งนี้ควรแก่พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าพวกเราจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสีย จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณะโคดมบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายเป็นกาลชั่วคราว พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ยังดำรงอยู่ตราบใดสาวกเหล่านี้ยังศึกษาในสิกขาบททั้งหลายตราบนั้น เพราะเหตุที่พระศาสดาของพระสมณะเหล่านี้ปรินิพพานแล้ว พระสมณะเหล่านี้จึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลายในบัดนี้ ถ้าความพร้อมพรังของสงฆ์ซึ่งที่แล้วสงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมทานประพตติ ในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้วนี้เป็นญัตติ” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 13 หน้า 240)

ในการรักษาหลักการของพระธรรมวินัยให้สมบูรณ์นั้น คือการไม่เพิ่มเติมหรือลดหลักพระธรรมวินัยให้เปลี่ยนแปลงไปย่อมจะทำให้การปฏิบัติซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากหลักการในพระธรรมวินัยนั้นมีความผิดเพี้ยนน้อย ลงไปด้วยซึ่งย่อมนำมาซึ่งความมั่นคงของพระพุทธศาสนาด้วย

การจัดตั้งวางระบบระเบียบในหมู่มนุษย์นี้แหละเรียกว่า วินัย กฎของธรรมชาติเรียกว่า “ธรรม” กฎของมนุษย์เรียกว่า “วินัย” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538: 2-4) สมัยปฐมโพธิกาล เมื่อพระสาวกยังมีจำนวนไม่มาก พระพุทธเจ้าทรงบริหารจัดการพระศาสนาด้วยพระองค์เอง คือ ทรงแสดงธรรมและบัญญัติพระวินัยดุจฝ่ายนิติบัญญัติ ทรงปกครองภิกษุสงฆ์ดุจฝ่ายบริหารและทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ต่างๆ ด้วยพระองค์เองดุจฝ่ายตุลาการ ด้วยหลักธรรมาธิปไตย แต่เมื่อเรื่องราว ของคณะสงฆ์นั้นมีมากขึ้น อธิกรณ์หรือคดีสงฆ์ได้เกิดขึ้นมากมาย พระพุทธเจ้าจึงทรงให้พระภิกษุสงฆ์ปกครองกันเองด้วย การตักเตือนซึ่งอาจไม่เพียงพอและไม่ทันการ พระพุทธเจ้าจึงทรงบริหารจัดการด้วยวิธี จำแนกอธิกรณ์

คุณค่าของการบริหารจัดการตามพระธรรมวินัย

กระบวนการบริหารได้ทำให้เกิดคุณค่า โดยเป็นคุณค่าที่ปรากฏในสมัยพุทธกาล กล่าวคือ

1. คุณค่าทางกายภาพ เป็นการจัดการอิทธิกรณด้วยอิทธิกรณสมณะตามพระวินัย ควรจะพิจารณาหลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณค่าของการบริหารในพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้เป็นแนวทางการบริหารจัดการพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องเหมาะสม ในคัมภีร์ชาดก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538: 2-4) กล่าวถึงคุณธรรมของผู้บริหาร ความว่า คนพาลแต่สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต บริหารหมู่คณะลู่อ้างตามความคิดของตน คงนอนตายเหมือนกระปี่ตัวนี้ ฉะนั้น คนโง่แต่มีกำลังบริหารหมู่คณะก็ไม่ดี ไม่เป็นประโยชน์แก่เหล่าญาติ เหมือนนกต่อไม่เป็นประโยชน์แก่นกทั้งหลาย ฉะนั้น ส่วนคนฉลาดมีกำลังบริหารหมู่คณะดี เป็นประโยชน์แก่เหล่าญาติ เหมือนท้าววาสวะเป็นประโยชน์แก่ทวยเทพชาวไตรทศ ฉะนั้น อนึ่ง ผู้ใดเห็นศีล ปัญญาและสุตะมีในตน ผู้นั้น ย่อมประพฤติประโยชน์แก่คนทั้ง 2 ฝ่าย คือทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เพราะฉะนั้น อีรชนคร ซึ่งใจตัวเองเหมือนซึ่งใจคูศีล ปัญญาและสุตะ ฉะนั้น แล้วจึงบริหารหมู่คณะบ้าง อยู่คนเดียว เว้นการบริหารบ้าง

จะเห็นว่าการบริหารที่ดี ควรประกอบไปด้วยกำลังกายและกำลังใจ โดยกำลังใจ ได้แก่ ศีล ปัญญา และสุตะ โดยการบริหารนั้น ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ตนเองและผู้อื่นด้วยหากจะจำกัดความเฉพาะการบริหารคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงบริหารสงฆ์ด้วยวิธีการที่ว่าเมื่อพระองค์ทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้เบิกบานแล้ว และทรงเป็นผู้จำแนกพระธรรม จักทรงทำโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เอง แล้วทรงสอนหมู่สัตว์ พร้อมทั้ง สมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อย (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 15 หน้า 120)

2. คุณค่าทางด้านจิตใจ การบริหารจัดการด้วยหลักธรรม โดยพระพุทธเจ้าทรงบริหารคณะสงฆ์ด้วยการแสดงธรรมเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นผลจากการตรัสรู้ ที่กล่าวว่าทรงบริหารด้วยการแสดงธรรมเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา นั้นก็เพราะในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวว่า ความงามในเบื้องต้นแห่งพระศาสนา ทรงประกาศด้วยศีล ความงามในท่ามกลางเป็นอันทรงประกาศด้วยสมาธิ ความงามในที่สุดเป็นอันทรงประกาศด้วยปัญญา” (พระพุทธโฆสจารย์, 2546: 6-7) ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงบริหารคณะสงฆ์ด้วยการแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลางและงามในที่สุด ย่อมหมายถึง การแสดงธรรมเรื่อง ศีล สมาธิ และปัญญานั้นเอง จะเห็นว่าการบริหารด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จะสอดคล้องกับพระพุทธพจน์ที่พระองค์ตรัสก่อนทรงปรินิพพานว่า

“ภิกษุสงฆ์ยังหวังอะไรในเรตถาคตเล่า ธรรมที่ตถาคตแสดงแล้ว ได้ทำมิให้มีในมิให้มี นอก อานนทฺ ตถาคตมิได้มีกำมือปิดบังซ่อนเร้น ในธรรมทั้งหลาย ผู้ที่คิดว่า เราเท่านั้น จักเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ต่อไป หรือว่า ภิกษุสงฆ์จะต้องยึดเราเท่านั้นเป็นหลัก ผู้นั้น จะต้องปรารภภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ แต่ตถาคตไม่คิดว่า เรา เท่านั้น จักเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ต่อไป หรือว่าภิกษุสงฆ์จะต้องยึดเราเท่านั้นเป็นหลัก แล้วทำไมตถาคตจะต้องปรารภภิกษุสงฆ์กล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งอีกเล่า บัดนี้ เราเป็นผู้ชรา แก่ เฒ่า ล่วงกาลมานานผ่านวัยมามาก เรามีวัย ๘๐ ปี ร่างกายของตถาคต ประหนึ่งแซมด้วยไม้ไผ่ ยังเป็นไปได้ ก็เหมือนกับเกวียนเก่าที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ฉะนั้น พวกเธอจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 165 หน้า 110-111)

จะเห็นได้ว่าการบริหารพระสงฆ์ ก็คือการแสดงธรรมอย่างไม่มีกำมือปิดบังซ่อนเร้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมานานถึง 80 พรรษาแล้ว จึงทรงกำหนดให้มีตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ดังที่ตรัสว่า จงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นสรณะ ซึ่ง ทรงอธิบายความ หมายความว่า การมีตนเป็นเกาะก็คือการมีธรรมะเป็นสรณะนั่นเอง โดยธรรมะที่ตรัสอธิบายได้แก่การเจริญสติปัญญาโดยอาศัยความเพียร สติ และปัญญา (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา เล่ม 13 หน้า 274)

จากพุทธพจน์จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงเห็นแก่ประโยชน์ส่วนพระองค์เพราะไม่ทรงถือพระองค์เป็นจุดศูนย์กลางสำหรับการสักการบูชาแต่ทรงถือธรรมหรือหลักการเป็นใหญ่มากกว่าบุคคล นอกจากจะเน้นในเรื่องความสำคัญทั้งตัวคนและหลักการแล้ว พระพุทธศาสนายังคำนึงถึงความสำคัญของโลกหรือสังคมซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกด้วยจึงพอสรุปได้ว่าธรรมของพระพุทธศาสนานั้นสามารถประยุกต์เข้ากับหลักในการบริหารได้เพราะการบริหารต้องพิจารณาถึงปัจจัยสามประการคือ คน หลักการและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ากันได้กับหลักการบริหารงานและมีคุณค่าต่อการที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการดำรงชีวิตและเป็นหลักในการปฏิบัติงานในเรื่องของการมองเห็นความสำคัญของตัวคนกับหลักการได้เป็นอย่างดี (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2544: 31,46)

บทสรุป

การบริหารในพระพุทธศาสนาด้านคุณค่าทางกายภาพต้องเป็นการบริหารที่เน้นไปที่หลักวินัย ขณะที่การบริหารทางด้านจิตใจจะมุ่งเน้นอาศัยธรรมะเป็นหลักโดยหลักธรรมที่เป็นคุณค่าควบคู่กับการที่พระภิกษุและสาวกทั้งหลายได้รักษาพระวินัยซึ่งจะเกิดการบริหารก็ได้แก่ศีล สมาธิ และปัญญา โดยปัญญานั้นหมายถึงปัญญาจากสุตะหรือปริยัติและปัญญาที่เกิดจาก

การปฏิบัติ โดยการบริหารจัดการด้วยธรรมะนั้นต้องบริหารอย่างเปิดเผยและเป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน โดยไม่ได้หวังให้มีการยกย่องใดๆ ด้วย การจะใช้หลักการใดๆ มาตัดสินเรื่องของพระภิกษุสงฆ์ในพระธรรมวินัยย่อมต้องใช้หลักพระธรรมวินัยนั่นเองตัดสินจะนำเกณฑ์อื่นๆ มาใช้มิได้ เรื่องของพระสงฆ์ย่อมต้องให้ผู้กำเนิดพระสงฆ์ซึ่งก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง เป็นผู้ตัดสิน

แต่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานแล้ว พระธรรมวินัยจึงเป็นพระศาสดาแทน พระองค์หลักพระธรรมวินัย จึงกลายเป็นผู้ให้กำเนิดพระสงฆ์ถ้าพระภิกษุสงฆ์ไม่ยอมรับหลักพระธรรมวินัยว่าเป็นเกณฑ์ ที่สำคัญที่สุดในการตัดสินเรื่องของพระภิกษุสงฆ์ ก็หมายถึงการไม่ยอมรับภิกษุภาวะของตนเองที่อาศัยพระธรรมวินัยด้วยเช่นเดียวกัน เพราะเหตุว่าพระภิกษุสงฆ์นั้นถือกำเนิดขึ้นมาจากพระธรรมวินัย ขั้นตอนการ เปลี่ยนจากฆราวาส มาเป็นพระ ภิกษุสงฆ์ตั้งแต่การบรรพชาการอุปสมบท การประพฤตินิสัยในสิกขาบท การประพฤติปฏิบัติในวัตรต่างๆ เช่น การปลงอาบัติ การออกจากอาบัติ การเข้าอยู่ปริวาสกรรม รวมถึงการทำสังฆกรรมต่างๆ ทุกอย่างทุกขั้นตอน จนถึงที่สุดแม้การลาสิกขา ล้วนเกิดจากหลักการที่มีการบันทึกไว้ในพระธรรมและวินัยซึ่งอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น ดังนั้นการบริหารจัดการองค์การพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยเฉพาะมหาเถรสมาคมหรือองค์การที่เกี่ยวข้องอย่างสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงต้องนำหลักธรรมและวินัยในสมัยพุทธกาลมาเป็นแบบแผนในการสร้างแนวทางการอบรมและปฏิบัติแก่บริษัท 4 อย่างถูกต้องเคร่งครัด เพื่อความสมบูรณ์ในการสืบทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2527). **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

ทินพันธ์ นาคะตะ. (2544). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร: หจก.สหาย
บล็อกและการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2538). **วินัย: เรื่องใหญ่กว่าที่คิด.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
พระพุทธโฆสจารย์. (2546). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)

แปล กรุงเทพ มหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

44 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2564)

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมมรรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.**

กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2514). **ตำนานคณะสงฆ์.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

